

8. [В. Н. Ханенко, М. Н. Иващенко, О. Н. Терещенко, Е. Н. Сахновская и Е. В. Терещенко, взяли на себя, в память юбилея Н.А. Терещенко, попечение о первом народном детском саде...] // Киевлянин. – 1899. – 28 ноября. – №329. – С. 3.
9. Благотворительные общества г. Киева на Киевской всероссийской выставке 1913 г. – К.: Б. изд., 1913. – 64 с.
10. [В четверг, 4 ноября, в доме губернатора, у Е.С. Треновой состоялось учредительное собрание Киевского отдела, состоящего под Августейшим покровительством Их Императорского Величества попечительства Государыни Императрицы Марии Федоровны о глухонимых] // Киевлянин. – 1899. – 7 ноября. – № 308. – С. 3
11. Отчет бесплатной больницы цесаревича Николая для чернорабочих за 1-ое десятилетие (1894-1904 гг.). – К., 1905. – Ч.1. – Тип. С. В. Кульженко. – 167 с.
12. [“Крапля молока” Киевского общества борьбы с детской смертностью] // Киевлянин. – 1912, 7 апреля. – № 96. – С. 3
13. Ступак Ф. Я. Київські благодійні медичні товариства (др. пол. XIX- поч. XX ст.) / Ф. Я. Ступак. – К.: Б. в., 1998. – 87 с.
14. [Крупное пожертвование] // Киевлянин. – 1912. – 16 октября. – №287. – С. 3
15. Иваницкий-Василенко С. М. Киевская Мариинская община сестер милосердия: Исторический очерк / С. М. Иваницкий-Василенко. – К.: Тип. А.И.Гросмана, 1913. – 101 с.
16. [Крупное пожертвование] // Киевлянин. – 1903. – 25 мая. – № 143. – С.3.
17. [Крупное пожертвование] // Киевлянин. – 1903. – 25 мая. – №143. – С. 3.
18. Матяш І. Б. Архівна наука і освіта в Україні 1920 – 1930-х років / І. Б. Матяш; Держ. ком. архівів України, Укр. держ. НДІ арх. справи та документознавства. – К., 2000. – 591 с.
19. Отчет по учебно-воспитательной части Женской торговой школы им. П. Г. Терещенко за 1906-1907 гг. – К.: Б. изд., 1907. – 94 с.

Sergienko D. V. Charity activities of women of the Tereshchenko family (second half of XIX – early XX centuries)

The paper studies the philanthropic activities of the women of the Tereshchenko famous family of industrialists. The article considers their participation in social life of Kiev and the region. Their participation in charity events is described. Their role in the development of education among the urban and rural population was analyzed. The study determined the effect of their activities on the improvement of health services for the poorest segments of the population, namely children and young mothers. Attention is paid to the charitable help in time of war.

Key words: Pelagia Heorhyivna. Tereshchenko, Nadezhda Vladimirovna Tereshchenko, Barbara Nikolivna Khanenko, Elizabeth Mikhailovna Tereshchenko, Olga Nikolivna Tereshchenko, Elizabeth Vladimirovna Tereshchenko, Yefrosinya Nikolivna Sahnovska, Nadia Fedorovna Apostol-Murav'eva, Natalya Fedorovna Uvarova, patronage, Kyiv, charities

Сергиенко Д. В. Меценатская деятельность женщин семьи Терещенко (вторая половина XIX – начало XX вв.)

В статье исследована меценатская деятельность представительниц семьи известных промышленников Терещенко. Рассмотрено их приобщение к общественной жизни Киевской губернии. Описано участие в благотворительных акциях и обществах. Проанализирована их роль в становлении образования среди сельского и городского населения. Определено влияние их деятельности на улучшения медицинского обслуживания для беднейших слоев населения, а именно детей и молодых матерей. Акцентировано внимание на благотворительной помощи в военное время.

Ключевые слова: Пелагия Георгиевна Терещенко, Надежда Владимировна Терещенко, Варвара Николовна Ханенко, Елизавета Михайловна Терещенко, Ольга Николовна Терещенко, Елизавета Владимировна Терещенко, Ефросинья Николовна Сахновская, Надежда Федоровна Апостол-Муравьева, Наталья Федоровна Уварова, меценатство, Киев, благотворительные общества

УДК 929 (7.078)

А. С. Клепак

**ДЕЯКІ МАТЕРІАЛИ ДО ІСТОРІЇ ПРИЯТЕЛЮВАННЯ
В. В. ТАРНОВСЬКОГО–МОЛОДШОГО І Т. Г. ШЕВЧЕНКА**

Стаття є розвідкою стосунків між двома знаменитими у культурному і громадсько-політичному житті України XIX ст. діячами – В. В. Тарновським-молодшим і Т. Г. Шевченком. Запропонований ракурс дослідження вмотивований інтересом до пізнання внутрішнього світу двох земляків, дружба яких давала їм натхнення для життя і творчості.

Ключові слова: родина Тарновських, Т. Г. Шевченко, історико-культурна спадщина, епістолярій, історія стосунків.

Важливу роль у становленні В. В. Тарновського-молодшого як особистості та палкого шанувальника минувшини відіграло виховання батьків та спілкування з відомими діячами української культури. Особливо значний вплив на формування світоглядних позицій мецената справило знайомство з відомим українофілом Т. Г. Шевченком, який став для нього наставником, порадником, другом і однодумцем.

Історія їх багаторічної дружби, яка включала найрізноманітніші форми обміну думок: особисті контакти, дискусії, епістолярний зв'язок, складає цікавий та самобутній матеріал вітчизняної історії. Тому актуальність теми зумовлена нагальною потребою розкрити маловідомі сторінки взаємин двох громадських діячів, які значною мірою прислужились розвитку визвольного руху другої половини XIX ст.

Стосовно ступеня наукової розробленості теми можна відзначити, що вона розглядається науковцями у різних аспектах. Значний інтерес викликають роботи І. С. Синельник [1], М. Ф. Слабошпицького [2], В. О. Судак [3], З. П. Тарахан-Берези [4]. Найбільш яскраво питання висвітлено в епістолярній спадщині діячів, яка збереглася в архівах України, а також частково опублікована на сторінках журналу “Киевская старина” й “Основа”. Проте, поки що комплексно розкрити специфічні аспекти творчих зв'язків двох представників українського відродження, що дозволять визначити їх місце у сучасному суспільстві, науковцям не вдалось.

Відтак, маємо на меті привернути увагу дослідників до ретельного вивчення та сучасного осмислення значення даної проблеми у глибинній національно-культурній традиції, що, у свою чергу, спонукатиме до подальшої наукової розробки на основі всієї сукупності джерел і літератури.

Як відомо, впродовж 1845–1847 рр. народний поет був членом Київської Археографічної Комісії [5, с. 45]. Займаючись за дорученням установи, активним пошуком історичних документів, археологічних і архітектурних пам'яток, вивченням етнографічних і фольклорних матеріалів, Тарас Григорович багато їздив Україною. У травні 1845 р., подорожуючи по Звенигородському та Канівському повітах, він заїхав у село Потоки, де розташовувався маєток Тарновських [6, с. 160].

Із цією сім'єю його поєднували давні та близькі стосунки, започатковані першим власником Качанівки із роду Тарновських, – Григорієм Степановичем. Свідченням цього є красномовний лист молодого художника до землевласника, вперше опублікований на сторінках журналу “Основа” у 1862 р. “Спасибі вам, Григорій Степанович, що ви мене таки не забуваєте, – ще раз спасибі. А я вже думав, що мене всі одцурались, – аж, бачу, ні: есть ще на світі хоч один щирий чоловік... Намалював я се літо дві картини и сховав. Але Скобелев таки пронишпорив и одну вимантачив. А друга ще в мене. А щоб и ця не помандрувала за яким-небудь москалем (бо це, бачте, моя “Катерина”), то я думаю послать її до вас. А що воно буде коштувати, то це вже ваше діло: хоч кусок сала, то й це добре на чужині”. Далі він продовжує: “Коли вподобаєте – добре, а ні – то на горіще, поки я приїду. А вже коли приїду, то не виганяйте місяць або другий, бо в мене и на Україні, окроме вас нема, пристанища...” [7, с. 5–6]. Звичайно, картина була високо оцінена, і стала першою із багатьох наступних, що через кілька років склали знамениту шевченківську колекцію.

Вдруге гостинністю власників садиби поет скористався у 40-х рр. [8, арк. 596–597]. Цікаво, що під час цих відвідин Т. Г. Шевченко багато уваги приділив старшій племінниці Григорія Степановича, – Надії Василівні, у яку, мабуть-таки, закохався, бо пізніше неодноразово пропонував їй вийти заміж, та вона рішуче відмовляла. Та незважаючи на це їх стосунки залишилися глибоко приятними на все життя [9, с. 131]. Про це ми дізнаємося із їхнього листування, у якому зустрічаються такі ніжні слова, як “мое серденько, моя единая кумасю...”. Так жартома він почав називати її після того, як вони 1845 р. побули на хрестинах немовляти дяка на місцевій Преображенській церкві М. Г. Говядовського.

Про близькість стосунків свідчать і чисельні дарунки творів мистецтва і літератури. Зокрема, вірш “Великомученице кумо!”, а також вірш “Кума моя і я...”, написаний за декілька місяців до смерті народного улюбленця, де жінка виступила в ролі головної героїні:

*Кума моя і я
В Петрополіськiм лабіринті
Блукали ми – і тьма, і тьма...
“Ходімо, куме, в піраміду,
Засвітим світоч”. І зайшли.
Єлей і миро принесли.
І чепурненький жрець Ізіді,
Чорнявенький і кавалер,
Скромненько длань свою простер,
І хор по манію лакея,
Чи то жерця: “Во Іудеї
Бисть цар Саул”. Потім хор
Ревнув з Боршнянського: “О скорбь,
О скорбь моя! О скорбь велика” [10, с. 102].*

Саме Надія Василівна завжди підтримувала Тараса Григоровича у найтяжчі періоди його життя. Вона зберегла велику кількість цінних матеріалів із його творчих надбань, які потім передала до колекції свого племінника В. В. Тарновського-молодшого.

Про те що Шевченко часто користувався гостинністю родини славнозвісних благодійників свідчить і його двотижневе перебування у Потоках під час другої подорожі Україною. Як пишеться на сторінках часопису “Киевская старина”, улюбленою справою Кобзаря у цей період стало “катание на паромке на большом пруду, в теплые, летние вечера при заходящем солнце, сопровождавшееся всегда пением народных украинских песен и особенно его любимой песни “Ой зійды, зійды, зиронька та вечирня”. Крім того, на його честь господарі влаштували ілюмінацію у саду, навіть написали вірші, кожна строфа яких кінчалася словами:

*Серед нас, серед нас
Добрий Тарас... [11, с. 32].*

Затишна атмосфера маєтку, у якому панували народні традиції, щирість та родинна взаємоповага, сприяла плідній творчій діяльності, результатом якої стали десятки малюнків і віршів. У свою чергу

творчість, зустрічі та спілкування з поетом залишили сильний відбиток у пам'яті семирічного сина господарів, – Василя, згодом відомого збирача старовини та благодійника. Слід відмітити, що цій пам'яті хлопець був особливо відданий, бо все своє життя він збирав все, що мало хоч якесь відношення до постаті Великого Кобзаря.

Тож коли у листопаді 1857 р. від П. О. Кулиша надійшла звістка про можливість придбати 17 акварелей, які відображали території, де бував у неволі Тарас, амбіційний дев'ятнадцятирічний юнак, звичайно, загорівся ідеєю залишити їх собі. Але будучи студентом Київського університету Святого Володимира, сума у 250 руб. сріблом (такою була ціна за твори) була йому не посильною. Тому молодий Тарновський звертається до батька:

“Панотче!

На днях я получил письмо от П. А. Кулиша, в котором он пишет, что Шевченко в Нижнем Новгороде и что прислал свои рисунки, чтобы разыграть в лотерею или продать. Они стоят 250 руб. сер., так что дорого купить все, но Григорий Павлович Галаган и София Александровна Галаганова берут по части и дают 80 руб. сер., то ежели Вы можете, то купите для меня часть. Это будет вместе с драгоценным приобретением и помощь Тарасу...” [12, с. 375].

Прохання сина, мабуть-таки, було виконано. Адже 23 грудня 1857 р. у листі Панька Хуторного до Т. Г. Шевченка говорилось, що невольницькі пейзажі були оцінені у 250 рублів українськими панями [13, с. 232]. Потім на сторінках щоденника поета на початку 1858 р. з'явився запис “получил от Кулиша письмо со вложением 250 рублей... Не знаю, как они попали в руки Кулиша, и тот нашел им какого-то щедрого земляка-любителя, и мне будто подарил 250 рублей к Новому году...” [14, с. 141], а 4 січня 1858 р. знаходимо вже лист Кобзаря до Пантелеймона Олександровича зі словами “спасыби тоби и тому щедрому землякови, що купив мою невольну роботу” [15, арк. 244]. Звичайно, цим щедрим земляком був В. В. Тарновський-молодший, у руках якого зосередились 7 із 17 майстерно виконаних акварельних пейзажів із зображенням Новопетрівського укріплення та гір Каратау, які фактично стали власне першим надбанням молодого збирача.

Після звільнення, діставши з чималими труднощами дозвіл, поет нарешті повернувся в Україну, де не був дванадцять років. На початку серпня 1859 р. по дорозі з Прилук до Конотопа він знову відвідав своїх давніх знайомих – Тарновських. На той момент у Качанівці перебував лише В. В. Тарновський-молодший, який одразу впізнав кумира і кинувся до нього в обійми.

Для Тараса Григоровича ця зустріч виявилась не менш радісною. Це засвідчують: і автограф, залишений у родовому альбомі; і офорти, подаровані у день від'їзду; і написаний дещо пізніше з Петербургу лист, у якому він щиро дякував за гроші та теплий прийом; і ще чотири відбитки офортів передані з листом; і звістка 30 вересня 1859 р. від матері колекціонера, Людмили Володимирівни.

Про спільні інтереси та дружні симпатії говорили й інші листи. Зокрема, у серпні 1860 р. Т. Г. Шевченко просить поміщика переслати 50 екземплярів “Кобзаря” Р. Д. Тризни на користь Чернігівської недільної школи, а інші 50 – М. К. Чалому, інспектору Другої київської гімназії. Відповідь не забарилася. В. В. Тарновський-молодший пише:

“Шановний мій добродію Тарас Григорович!

Порученіє Ваше я вже ісполнив і написав у Київ, щоб відтіль переслали їх (“Кобзарів”) по Вашому назначенію. Простіть мене, ледачого, добродію, що ні чого не написав Вам про те, що не шлю пам'ятників Київської комісії. Не шлю, бо у всьому Києві ані єдиного екземпляра. Мені обіщали добыть, то одержавши його, зараз Вам вишлю...

Бувайте ж здорові, нехай з Вами діється усе добре і не забувайте до Вас щиро прихильного Вас. Тарновського” [16, с. 166].

І хоча колекціонер запевняв, що доручення він виконав, Т. Г. Шевченку надійшов інший лист від Р. Д. Тризни, зміст якого говорив про протилежне:

*Виглядаю “Кобзаря” – вже і ждять остило, –
Нема його... Де ж він дівся? В лобу закрутило!
Ну скажіть же, добродію, як тут догадаться?..
Одно тільки осталося – знахаря спитаться.*

Далі судовий чиновник запитує “хто це такий В. В. Тарновський”, і просить поета або щоб він сам написав йому про книги, або щоб розказав йому, де можна знайти того, “що заглавав “Кобзаря” да й пари з уст не пустить” [17, с. 182–183].

Отримавши такий лист Шевченко одразу відправив новий до В. В. Тарновського-молодшого:

“Милостивый государь Василій Васильевич.

Сегодня получил я письмо из Чернигова от Романа Дмитриевича Тризны, на имя котораго в прошлом году просил я вас перслать 50 экз. “Кобзаря” в пользу черниговской воскресной школы. Тризна пишет мне, что он и до сего дня не получил вашей посылки. Во имя Божіе уведомяте меня на чье имя и когда послали вы в Чернигов помянутые экземпляры, чем много обяжете готоваго к услугам Т. Шевченка” [18, с. 408].

Не останню роль у спілкуванні В. В. Тарновського-молодшого з кумиром зіграла вже згадувана мати благодійника. Живучи деякий час у Петербурзі, Людмила Володимирівна постійна підтримувала зв'язок із сином, даючи йому різні життєві настанови. Цікаво, що дуже часто у її зверненнях звучало прізвище Шевченка. Адже, будучи цілковито переконаною у важливості справи, яку робив її син для світової

громадськості, вона постійно відправляла йому речі, пов'язані з народним генієм: чи то біографію, яка тільки вийшла друком, чи то чудовий портрет Шевченка у європейському вбранні.

Особливий інтерес становить лист, датований 28 травня 1860 р., у якому йдеться про таке:

"Вчера был у нас Шевченко и просил написать к тебе и напovнить об обещании прислать ему какую-то книгу очень ему нужную, а также извести Каменецкого сколько продано Кобзарей им нужно взять это для своих расчетов, он уже писал к тебе об этом. Ты очень неаккуратен мой друг с чужими вещами да еще с денежными расчетами надобно быть аккуратным, каким тебя и считают..." [19, с. 377–378].

Аналізуючи подальший зміст листування, стає зрозумілим, що прохання матері та поета було виконано не повністю: гроші за частину проданої книги В. В. Тарновський-молодший пообіцяв якнайшвидше відправити, а от четвертий том видання "Памятники, изданные Временной комиссией для разбора древних актов" надіслати так і не зміг.

Важкою стала для Василя Васильовича звістка від матері про симптоми тяжкої хвороби його кумира, а ще важче було усвідомити, що 10 березня 1861 р. його наставника не стало.

Шануючи пам'ять Кобзаря меценат продовжував збирати все, що мало хоч якесь відношення до життя і творчості величної постаті. Він став першим із українських громадських діячів, хто добивався зняття заборони з його імені і розпочав клопітку роботу по впорядкуванню могили та встановленню хреста. "Считаю своїм нравственным долгом, во-первых, как личный приятель покойного, а в особенности как горячий поклонник его таланта, принять всецело на себя обязанность приведения дорогой могилы в надлежащий вид" [20, с. 66]. Заявлену обіцянку він виконав сповна, виготовивши чавунний хрест вартістю у 1000 руб. І це була не остання затрата.

У 1891 р. власним коштом колекціонер видав "Офорты Т. Г. Шевченка в коллекции В. В. Тарновского". Цей альбом заключав у собі титульний аркуш, фототипію двох листків обгортки до "Живописної України" і 27 офортів. Загалом, до складу видання входили наступні предмети:

"1-ое Виды по красоте, или по историческим воспоминаниям, примечательные: храмы, укрепления, курганы, и все, что время пощадило;

2-ое Народный быт настоящего времени – обычаи, обряды, поверья, суеверия, сказки и песни;

3-ое Исторические важнейшие события от Гедимина до уничтожения Гетманства и краткое описание картин на языках южно-русском и французском" [21, арк. 14].

Наступною справою стало видання у 1893 р. каталогу, який був присвячений виключно шевченківському відділу і на той момент нараховував 211 номерів. Найбільш повно зібрання було представлено дещо пізніше, а саме у 1900 р., коли з'явився "Каталог музея украинских древностей В. В. Тарновского", укладений Б. Д. Грінченком. Кількість номерів сягала 760, а сама колекція була поділена на 20 розділів. Кожен з яких був по своєму унікальний. Звичайно, особливий інтерес становили листи самого Шевченка до різних осіб, які розкривали весь колорит життя українського суспільства у середині XIX ст. Не менш цікавим були і розділи, де вказувались списки його творів, паперів, малюнків олівцем, портретів і картин писаних масляними фарбами. Серед особистих речей художника згадувались: мольберт оріхового дерева, палітра червоного дерева і при ній 11 кісточок, ящик художній, у якому зосереджувались 24 фарби в жерстянках, 10 фарб в пузирьках, 69 кистей різного роду і т. д. [22, с. 531–536]

Узагальнивши наявну інформацію, можна стверджувати, що історія взаємовідносин двох із наших небагатьох передових діячів, які навіть у найтемніших часах національної неволі стояли твердо на українських позиціях, мала позитивний вплив на розвиток і збагачення світової культурної скарбниці. На перших порах знайомство із Кобзарем посіло окрему сторінку у житті В. В. Тарновського-молодшого і вплинуло на його подальшу творчу діяльність у справі збереження національної минувшини. Згодом, ще більший внесок у розвиток Шевченкознавства зробив чернігівський філантроп, адже він постійно слідував за успіхами кумира, переймався його особистим життям, матеріальним станом. Масив матеріалів поділених на кілька відділів: автографи, офорти, художні твори, мемуари, книги з бібліотеки та інші особисті речі, які належали Кобзарю, і могли розкрити різні аспекти його біографії, збереглись лише завдяки невтомній роботі засновника Музею українських старожитностей у Чернігові.

У цьому сенсі приятелювання В. В. Тарновського-молодшого і Т. Г. Шевченка є символом духовної величі двох синів України, і засвідчує їх активну позицію у самовідданому служінню народу на користь його національно-культурного розвитку.

Джерела та література

1. Синельник І. С. В. В. Тарновський та його колекція українських старожитностей / І. С. Синельник // Спеціальні історичні дисципліни: питання теорії і методики. – К.: НАН України, Ін-т історії України, 2004. – Чис. 11(2). – С. 279–292.
2. Слабошпицький М. Ф. Українські меценати: Нариси з історії української культури / М. Ф. Слабошпицький. – [2-ге вид., стер.]. – К.: Вид-во М. П. Коць і Ярославів Вал, 2006. – 416 с.: іл.
3. Судак В. О. До історії збирання образотворчої Шевченкіани Василем Тарновським / В. О. Судак // Скарбниці української культури: [зб. наук. праць]. – Чернігів: Сіверянська думка, 2002. – Вип. 3. – С. 52–56.
4. Тарахан-Береза З. П. Василь Тарновський та пам'ятник-хрест на Шевченковій могилі / З. П. Тарахан-Береза // Родовід: АТ "КоДр". – 1996. – № 14. – С. 65–75.
5. Сергієнко Г. Я. Діяльність Т. Г. Шевченка у Київській археографічній комісії (1845-1847 рр.) / Г. Я. Сергієнко // УІЖ. – № 3. – 1991. – С. 45.
6. Кониський О. Я. Тарас Шевченко-Грушівський: хроніка його життя / [упоряд. В. Л. Смілянська]. – К.: Дніпро, 1991. – С. 160.
7. Листи Шевченка. До Гр. Ст. Тарновського // Основа. – 1862. – №5. – травень. – С. 5–6.
8. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 136, оп. 1, спр. 2, арк. 596–597.

9. Слабошпицький М. Ф. Вказана праця. – С. 131.
10. Качанівка. Альбом автографів / [упоряд. С. О. Половнікова]. – К.: Темпора, Майстерня Книги, 2010. – С. 102.
11. В. В. Тарновский Мелочи из жизни Шевченка // Киевская старина. – 1897. – №2. – февраль. – Т. LVI. – С. 32. – (Документы, известия и заметки).
12. Дорошкевич О. Шевченко в приватному листуванні: [Електронний ресурс] / О. Дорошкевич // Записки історично-філологічного відділу УАН. – 1926. – Кн. 7-8. – С. 375. – Режим доступу: <http://izbornyk.org.ua/shevchenko/doroshk.htm>
13. Письма П. А. Кулиша к Шевченку (1857-1860) // Киевская старина. – 1898. – №2. – февраль. – Т. LX. – С. 232;
14. Шевченко Т. Г. Зібрання творів: у 12 т. / [ред. М. Г. Жулинський та ін.]. – К.: Наукова думка, 2001. – Т. 5: Щоденник. Автобіографія. Статті. Археологічні нотатки. "Букварь южнорусский". Записи народної творчості. – К.: Наукова думка, 2003. – С. 141.
15. Центральний державний архів-музей літератури і мистецтва України, ф. 506, оп. 1, спр. 26, арк. 244.
16. Листи до Тараса Шевченка / [ред. В. С. Бородін]. – К.: Наукова думка, 1993. – С. 166
17. Листи Вказана праця. – С. 182–183.
18. Пономарев С. Восем писем Тараса Григорьевича Шевченка к разным лицам / С. Понамарев // Киевская старина. – 1883. – № 2. – февраль. – Т. V. – С. 408.
19. Дорошкевич О. Вказана праця. – С. 377–378.
20. Тарахан-Бережа З. П. Вказана праця. – С. 66.
21. Інститут рукопису Національної бібліотеки України імені В. І. Вернадського. – Ф. 279. – Шифр 248. – 28 арк.
22. Шугуров Н. В. Каталог предметов малорусской старины и редкостей коллекции В. В. Тарновского" (Выпуск I. Шевченко) / Н. В. Шугуров // Киевская старина. – 1893. – № 6. – Т. 41. – июнь. – С. 531–536. – (Библиография).

Klepak A. V. V. Tarnovsky jr. and T. G. Shevchenko: some materials of the history of friendship

This article is the exploration of relationships between two famous figures the cultural and socio-political life of Ukraine XIX century – Tarnovsky Jr. and T. Shevchenko. The proposed research perspective is motivated by the interest in knowing the inner world of two countrymen, whose friendship gave an inspiration for their life and work.

Key words: Tarnovsky's family, T. Shevchenko, historical and cultural heritage, epistolary, the history of relations.

Клепак А. В. Некоторые материалы к истории дружбы В. В. Тарновского-младшего и Т. Г. Шевченко

Статья является разведкой отношений между двумя знаменитыми в культурной и общественно-политической жизни Украины XIX в. деятелями – В. В. Тарновским-младшим и Т. Г. Шевченко. Предложенный ракурс исследования мотивированный интересом к познанию внутреннего мира двух земляков, дружба которых давала им вдохновение для жизни и творчества.

Ключевые слова: семья Тарновских, Т. Г. Шевченко, историко-культурное наследие, эпистолярный, история отношений.

УДК 94(477)

К. М. Недря

БЛАГОДІЙНА ДОПОМОГА ГЛУХОНІМИМ У КАТЕРИНОСЛАВСЬКІЙ ГУБЕРНІЇ ТА КНЯЗЬ М.П. УРУСОВ

У статті розглядається організація благодійної соціальної допомоги глухонімих у Катеринославській губернії на прикладі роботи Олександрівського відділу Попечительства імператриці Марії над глухонімими та його голови – князя М.П. Урусова. Автор досліджує питання організації і структури, методи та форми його роботи. Пріоритетом є спроба визначення їх успішності та безпосередньої залежності від джерел фінансування та приватної чи державної благодійних ініціатив.

Ключові слова: глухонімі, попечительство та благодійна допомога, Олександрівськ, Катеринославська губернія, князь М.П. Урусов.

Діюча у Російській імперії система соціальної допомоги, що була заснована на благодійності, постійно розвивалася. Це було обумовлено тим, що службова кар'єра високопосадовців губернського, а тим більше державного рівня, неодмінно була пов'язана з попечительською діяльністю. Це забезпечувалося посередництвом автоматичного набуття певної посади в попечительських організаціях (радах), після вступу на конкретну посаду державної служби. Такий підхід дозволяв центральній владі в значній мірі контролювати сферу попечительства, а також благодійності. Незважаючи на формальний дозвіл утворювати благодійні і попечительські організації приватним особам, вони не отримали широкого розповсюдження. Здебільшого це були організації певних національних та етнічних груп. Їхня ж діяльність перебувала під контролем міністерства внутрішніх справ, губернської влади, охоронного і жандармського управління. Якщо такі організації в своїй діяльності могли розраховувати лише на пожертви, то продержавні організації могли утримуватися казною, а частка пожертв у їхньому фінансуванні подекуди займала далеко не пріоритетні позиції. Більшість попечительських організацій перебували під протекцією представників царської родини і входили до Відомства закладів імператриці Марії Федорівни, що додавало престижу службі по їхній лінії. Однією з категорій нужденних у такій допомозі і були глухонімі.